

EGY SZÍNÉSZ NAPLÓJEGYZETEI A FILM-MUNKÁRÓL

(folytatás)

Június 28.

Tegnapelőtt egészen korán reggel végre eljátszhattam a szerepet, vagyis annak legjellemzőbb sajátosságát, a »titokzatos szakállas úr« (másnéven Gróh) ama jelenetét, mikor egy fiatal formalista költővel biztosítási ügyletet köt. Ezt a részt Rozsossal csakugyan *eljátszottuk*, nagyjából a színészi törvényszerűségek szerint. Előre megmondták azonban, hogy ezt a felvételt »nachsynchron« fogja követni, vagyis a műteremben a saját szájmozgásunkra ismét rámondjuk majd a szöveget, amely a valódi esszessőt körülvevő atmoszférában nem érvényesült eléggé. Mindenesetre beszélve játszottunk, fülem *megőrizte* a saját hangsúlyaimat, tehát *rögzítettem* munka közben a saját tónusomat — bizonyára visszatálatok hozzá.

Délután pedig a fontos »közeli«-jeimre került sor, mikor a színész feje teljes egészében a mozilepedőt betölti. Ezeknek *bevágása* döntő lesz majd és pompás hatásokat válthat ki anélkül, hogy különböző kifejezésekre, tehát mimikára szükség lett volna. A film tehát az egykori »minus«-t sem használja olyan fokon, mint a színház, hiszen a »közeli« olyannyira csak a *rezdülést* kéri számon, amennyire ugyanez a színpadon semmit sem jelent. Ezenkívül most már csak a finálé megismétlésére fog sor kerülni, mert ezzel, a muszter megtekintése után, a rendező elégedetlen volt. A film tehát ismétél, amikor akar — s a már készet is elvetheti. Ez több mint javítás — és javítópróba. A színpadon sohasem tudja, hogy képes lesz-e megismételni a tegnapot. A film, amíg rögzít, amyszor módosít, ahányszor akar, vagy erre képes. De mikor végérvényesen rögzített, akkor adja fel azt, ami a színházban a századik előadás után is nem álmódott rejtelmeket hoz felszínre. Azt csak a színész tudja, hogy mi-

lyen öröm egy váratlan ítem a régi tónusban, s egy új szín kiragsgálása az azonos éghajlat alatt. Mi ennek a boldogságnak a lényege? Az, hogy az ember több lett, valami történt vele, amire nem számított és nem is tudta, hogy benne rejlik. De bárki mondhatná: »kit érdekel ez«. Hiszen a színház is rögzítés, az apró titkok az avatatlanok számára nem élvezhetők. Az első és századik előadás normális nézője ugyanazon élményről vall és beszél. S ez így igaz. Azt csak a színész tudja, hogy egy perc alatt más lett, hasonlóbb ahhoz, aminek egyszer álmodta magát.

Július 3.

Ezeket a jegyzeteket most úgy folytatom, ahogyan jelenlegi munkám természeté, megszabja — tegnap óta ugyanis egy másik filmbe is belekerültem, azaz, hogy sor kerül benne rám is. Az eddig elkészült mintegy ezer méterről az a benfentes vélemény, hogy Fábri új filmje (Két féldió a pokolban) gyönyörű. Az ember tehát egy remekműnek induló műalkotásba pottyan bele, amelyhez eddig semmi köze nem volt, és nem is nagyon lesz, közvetlen szereplésén kívül. A színész tehát nem ismerkedik meg az eddigiekkel, különben az elkészült képeket levetítenék előtte. Majdnem általános rendezői felfogás az, hogy az ember a film elkészültéig *ne lássa magát*, olykor magánszorgalomból szoktunk a vetítőbe lopakodni, nem pedig utasításra. Ez most már kétségtelen bizonyíték arra, hogy a színésznek az egészhez nincs köze. Első napom Fábri filmjében tipikus »filmezés« volt. Viselkedés a totálókban, reagálás *nemlétező eseményekre*. A munka neve magyarul: statisztálás a valódi statiszták *élen*. (Mások azonban *nehéz* jeleneteket is játszottak. A munka, mint munka azonban *szörnyűséges volt*. (Reggel 7-től este 7-ig negyven fokos hőség-

ben Budakeszin, egy völgyben, ahol még ez a »levegő« is megszorult, posztó katonaruhában, örökké szomjasan, állandó gutaütésre *illetékesen*... Ez »alakítás« nélkül is hősi munka (száztíz kilóval a gyp fölött), de mindenki részére. Az asszisztensek, operatőrök műszakiak természetesen egyetlen csipőnadrágban és napvédő szalmakalapban dolgoztak. Ők nem kerültek gép *elő* és számukra nem kapcsolják be még *ekhez a naphoz* a Jupiter-lámpákat is. A statisztéria egész nap működött és csakugyan átalakult azzá, amit ábrázolt: elementárisan szenvedő tömeggé. Ezek a sorok azonban mégsem egy Panaszkönyv számára íródnak, csupán csak annak rögzítésére, hogy mi minden fordul elő filmezés közben s egy jó film kedvéért. És ez két hétig fog így tartani, aztán kerül majd sor a szerepem eljátszására, amely fontos karakter, bár szükségszerűen kissé »szabványos«, vagyis egy keret-örmeister. Annyiban lesz a normától elütő, amennyiben én magam az vagyok. Érdeklődéssel várok mégis a továbbiakra.

Az elmondottakkal kapcsolatban szeretném most két meginterjúvolt angol színész kijelentéseit idézni a Filmvilágból:

Újságíró: Melyik munkát szeretik legjobban?

Ure: Persze, hogy a filmet.

Finney: Kevésbé örülök, ha egy héten (színházban) nyolcszor kell ugyanazt eljátszanom. Az ember szinte látja magát, ahogy négy hónapra át ugyanezt a poharat ugyanazzal a mozdulattal az asztalra teszi. Hátborzongató!

Hát arra nem gondol ez a Finney, hogy a filmen *egyszer* teszi le a poharat *mindörökre* és végérvényesen? És a színpadon csak *ugyanúgy* teszi le, de sohasem *egyformán*? Hiszen a színpadon tökéletes azonossága egyetlen pillanatunknak sincsen. Annál nagyobb küzdelem nap mint nap elérni, megközelíteni és *megtartani* a jót és azt még jobbá csiszolva fokozni. Mindenesetre gondolkodóba ejt, vagy ejtne, ha egy igazi színész a filmezést *valamiért* (nem pénzért, nem hírnévért) csakugyan jobban szeretné, mint a színházat. És ezt

még meg is tudná indokolni. (Rendező van ilyen.)

Július 5.

Tegnap úgy adódott, hogy mind a két készülő filmben részt vettem. A »Pokolban« délelőtt, a »Revüben« délután. Csakhogy a Pokolban a rossz időjárás miatt nem kerültem gép elé, a másik filmet pedig egy snittel befejeztem. Tegnap már igen nagy előzetes hírvérsé fogadott a gyárban: a MOKÉP igazgatósága látta a filmet és megjósolta, hogy kasszasiker lesz. Én most tehát »itt állok« huszonöt éves múlttal, teljesen beletörődve abba, hogy hátralevő korpulens éveimet (tehát egy veszélyes zónát) igazgatásfelelősséggel, de főként rendezés, sőt pedagógiai színész győtréssel (neveléssel) töltöm el, miközben egy-egy színpadi fellépés jelenti az ünnepi eseményt — és íme! lehet, hogy Bán Frigyes felfedezett és átad a mozi-közletnek. Eszerint nemcsak ember tervez, Miniszterium végez, de a Véletlenek is »fennállnak«, míg az irányításra és a belső hajlamok »tisztá megnyilvánulására« sor kerül. E sorok esetleges olvasói elhíhetik, hogy negyvenhét éves fejjel és sok tapasztalattal *nem azt érzem* most, mint egy fiatal színész, aki esetleg film-kiugrás előtt áll, de határozottan érdekel, hogy lesz-e belőlem valami Fathy-féle komikus. Újabban szélesedett egy olyan plénum, amely ebből a szempontból észrevesz. És ehhez nekem már nem kell sokat hozzátennem. Úgy gondolom, hogy elég a meglévő készlet, amely eddig nagyjából rejtve volt. Rendkívül sovány, feltűnően keszeg fiúcska voltam húszéves kezdő korban, és akkor egyik tanárom egyszer azt mondta: »Tudod, mikor leszel te színész? Ha akkora lesz a feneked, hogy már rá is tudsz ülni.« Hát nagyon beletalált. Belső kibontakozásom egybevehető külső (de)formálódásom időszakával, a test kiterjedése utat nyitott a humornak, amely nyilván ezt a tágulást *várta*. Bennem a hősszerelmes-alkat és külső, ellentétben állt egymással, s a nevetetés adottságát azonnal megszerettem, amikor kezdtem észrevenni ezt magamban. Ne legyen félreértés:

humorom nem a kövérségemen múlik és alapszik, de test és lélek harmóniájában találkozik. Képességeim ebben a testben találtak igazi otthonra. A további részletezést pedig átengedem bírálóimnak.

Július 13.

Körülbelül egy teljes hetet töltöttem hajnaltól estig a »Két félidő« poklában napról napra, majd egy magas fekvésű sziklás vidéken és ezzel nem nagyterjedelmű szerepemnek végére is értem, egy-két további staffázs-szolgáltatással.

Tárgyam szempontjából csak az eddigieket egészíthetem ki, miszerint: *a színész és filmszínész nem ugyanaz.* Még akkor sem, ha Fábri Zoltán rendező valóban színházi analízissel dolgozik és itt-ott kitűnő színészi rész-munkákra kerül sor. De mindig a rendező érezteti az egészet, s a színészt a pillanatok fantázia-frázisai röpitik ide-oda. A magyar filmrendezők mindig a jó színészt keresik és ezeket színházainkból verbuválják — nem tudok róla, hogy bármely »civil«-felfedezettből tartósan lett volna valaki. S olyanról végképp senkiről sem, akiből a film révén lett volna nálunk vérbeli színművész. Külföldön nagyobb, megszokottabb a kettéválás, itt-ott már filmszínész-társadalomról is beszélhetünk. Az a tény, hogy számottevő tehetség nélkül is lehet valaki jeles filmszínész, míg a színpadon csakis holmi »utilitét« abszolút bizonyítéka annak, hogy azonosságról nem beszélhetünk, s a két érték nem azonos.

Július 17.

Egy szájjízrontó esetről is le kell jegyeznem néhány szót, mert lélektani hatása is van. Az utolsó két forgatási napon tehát némileg színésznek érezhettem magam, hiszen reggeltől estig gép előtt voltam »közelik«-ben. Harmadnap azonban nagy totálokra került sor, mikor csak nagyon messziről »en masse« látszik az ember. És erre a napra a gazdasági vezetők spórolási örületének megfelelően már *dublózt* hívtak ki, vagyis egy alakban hasonló stáztisztát. Ez nemcsak a napidíjtól eleső színész anyagiak feletti bosszúsága, de a feleslegesség-érzet tudtul adásának lenéző gesztusa is.

Július 18.

A film technikai tökéletesedése egyre jobban lehetővé teszi az *egy-féle tulajdonság* kiegészítését. (Lollobrigidáról is az a hír, hogy más beszél helyette és már a múltból is tudunk a legkülönbözőbb rész-dublózokról.) A szerelmet tartalmazó film főszereplésére viszont mindenesetre egyvalami predesztinál elsősorban: a szépség. (És ennek különböző fajtái, melynek a véglete — mondjuk — az *érdekesség.*) Ez azonban a színpadon is alapkérdés. Már Goethe kimondta, hogy »a színpadon a testi ember játssza a főszerepet«. Azt azonban nem kellett hozzátennie, hogy ennek a testi embernek valamit tudnia is kellett, a filmhősöket azonban a rendező »megszülheti«. Itt a rendező a semmiből teremthet világot, mégpedig *azonnal*, a színpadi rendező ugyanezt csak szívós pedagógia révén teheti *elvéteve*. Egy-két hazai példához folyamodom, akiknek sorsát ha nem is közelről, de körülbelül ismerem.

Krencsey Marianne rendező-nővendék volt, amikor filmre került és egycsapásra sikert aratott, Töröcsik Mari sem volt még kész színésznő, amikor már befutott a filmen. Mind a ketten igen nagy szorgalommal — már kis magyar sztároként — igyekeztek önmagukat utolérni és megtanulni azt, ami nélkül a színpadon nem keveredik levegő körülöttük. Szépen is fejlődnek ezen az úton és ha azt nem tennék, előbb-utóbb az utánuk következő »új fejek« kiszorítanák őket... Sokan tudják, hogy Bajor Gliznek »nem ment a filmezés«. Érzékeny, ideges arcocskáját a felvevőgép nem tudta átszellemülten megörökíteni. Páger Antalban viszont nemcsak összpontosul, de szinte ki is egészül ez a *kettőség*, sőt kölcsönhatásba is kerül. Ő a *részletezés* legnagyobb művésze.

Mi kell tehát a színháznak: drámaíró, rendező és színész, mind-egyikből a legjobbat feltételezve. És mi kell a filmnek: rendező, forgatókönyvíró (esetleg csak téma), operatőr, vágó és szereplő. (Ez utóbbi rendszerint színész.)

SZENDRŐ JÓZSEF